

EGY MAGYARORSZÁGI OROSZ NYELVTAN MEGJELENÉSÉNEK SZÁZADIK ÉVFORDULÓJÁRA

Írta: PALÁSTI LÁSZLÓ

Kerek száz esztendővel ezelőtt, 1867-ben, RAKOVSZKY JÁNOS tollából egy orosz nyelvtan látott napvilágot nyomtatásban Magyarországon [1]. Ennek az eseménynek kulturális szempontból az a tény adott rendkívüli jelentőséget, hogy Rakovszky orosz nyelvtana — a szerző szavaival élve — „a magyar irodalomban e nyelvtudományi szakban első kísérletkép” jelent meg.

Amikor most erről a munkáról megjelenésének századik évfordulóján megemlékezem, úgy gondolom, egyúttal vázlatosan szólnom kell az orosz nyelvvel kapcsolatos magyarországi „tanírodalom” fejlődésének az első világháborúig tartó szakaszáról, valamint az orosz nyelv iránt a régi Magyarországon Rakovszky művének kiadását megelőző és követő időkben megnyilvánult érdeklődés alakulásáról is, főleg azoknak az adatoknak alapján, melyek a fent jelzett magyarországi orosz nyelvtani és szótári szakirodalom területén találhatók.

Amint azt Rakovszky munkája megjelenésének időpontja mutatja, az első, magyar nyelven írt orosz nyelvtan kiadása elég sokáig váratott magára. Ez főleg azzal a rendkívül helytelen és káros közfelfogással volt magyarázható, mely hosszú időn át nem tulajdonított fontosságot a szláv nyelvek, így a legnagyobb, legjelentősebb szláv nép, az orosz nép nyelve ismeretének sem.

A szláv nyelvekkel ellentétben a német és a francia nyelv iránt nagy érdeklődés mutatkozott a XIX. század derekán. Ez a jelenség emlékezetünkbe idézi a XVIII. századból azokat az időket, amikor a „magyar magasabb körökben” a német és a francia nyelv nagyfokú kultusza volt tapasztalható. Akkor történt meg az az eset is, hogy a Pest megyei Abonyból 1786-ban Thúry Pál, a község életének egyik tekintélyes alakja örömmel távozott el Kókára, amint ABONYI LAJOS írja, mert — saját kijelentése szerint — „gyomrából megunta ezt a mindenféle zagyva nyelveken beszélő auditoriumot”. Abonyi Lajos ezt úgy magyarázza, hogy Thúry Abonyban „az úri családoknál azon időben szokásos német és francia társalgási nyelvvél nem tudott megbarátkozni” [2].

A baj természetesen nem az volt, hogy a német és a francia nyelv iránt érdeklődés nyilvánult meg azok körében, akiknek megvolt a lehetőségük idegen nyelvek tanulására, hiszen a német és a francia nyelv ismerete módot nyújtott a haladó eszmék megismerésére az e nyelveken írt művek révén is. Éppen ennek megakadályozása végett adták ki a múlt század derekán azt a rendeletet, melynek értelmében a külföldről visszatérő mesterlegények „málháit” az illető hatósági szerveknek igen alaposan át kellett vizsgálniuk a „ne talán náluk fel lelhető szocializmus terjesztő iratoknak azonnali el kobzása” céljából [3].

Hasznos szolgálatot tett a francia és a német nyelv ismerete a magyar-orosz irodalmi érintkezések megindulását illetően is. Az orosz irodalom nagy alakjait, Tolsztojt és másokat, műveiknek német vagy francia fordítása révén ismerte meg

a magyar közönség, mielőtt még alkotásaik magyarul megjelentek volna. Ezeknek orosz eredetiből való fordításáról nyelvi nehézségek miatt akkor még nem igen lehetett szó.

Nagy hasznát vették a francia és a német nyelv ismeretének azok is, akik az orosz nyelv tanulására határozták el magukat. Ilyenek, kevesen ugyan, de már a múlt század első felében is akadtak a magyarság körében. Magyar nyelven írt orosz nyelvtan, ill. nyelvkönyv hiányában németül vagy franciául kiadott orosz nyelvkönyvek és nyelvtanok segítségével igyekeztek az orosz nyelvet elsajátítani.

Mindezek ellenére azt kell mondani, hogy a német és a francia nyelv iránti erős érdeklődés egyoldalúságra vezetett, és a szláv nyelvek iránti érdeklődést háttérbe szorította. Azok a magyarok ugyanis, akiknek a távolabbi múltban módjuk és lehetőségük volt a latin nyelv mellett más idegen nyelvek tanulására, túlnyomórészt a német, ill. a francia nyelv elsajátítására törekedtek, a szomszédos szláv nyelvek ismeretének pedig nem tulajdonítottak fontosságot, nem szólvá arról, hogy annak idején akadtak még olyan magyarok is, akiknek számára a magyar nyelv is alig számított valamit, és szívesebben beszéltek németül vagy franciául, mint magyarul [4]. Hasonló jelenség a nem magyar nemzetiségűek körében is előfordult saját anyanyelvükkel kapcsolatban. Nagyon elgondolkodtató, és fölötte tanulságos volt az a magyarok számára is, amit 1848-ban JANCZOVICS ISTVÁN írt azon szlovák honfitársaival kapcsolatban, akik szégyelltek szlovák anyanyelvükön beszélni.

„Magyar Honunk egy harmada, írta a haladó gondolkodású JANCZOVICS ISTVÁN, beszéli 's anyanyelvének vallja a' szláv nyelvet. Minthogy azonban többnyire a' szegény nép nyelve (jóllehet a' felföldi kivált alsóbb nemesség is ehhez ragaszkodik), leginkább a' magasabb rangúak örízkednek tőle, mintha általa lealacsonyulnának, mi több, vannak eredeti tót családok, melyek a' jólét vagy rang által némileg a' köznép fölött emelkedve, mint valami derogáló cselekvéstől tartózkodnak tót nyelven való beszéléstől, és inkább — gyakran a neveltség — törík a' német, mint anyai tejjel beszített tót nyelvet; úgy, hogy nem ritkán a' házi kisasszony úri hangon szól: 'Frau mutra! vo ist die raňička 's a' Tens mamá bizodalmasan felel szeretett magzatja úri kérdésére: 'auf die polička liebe Aňička'. Na de hijába, mégis csak németül van mondva biz az!?! Németül pedig nagy urak beszélnek, tótul csak szegény pórnép! De ha pórnép is édes feleim, azért emberek, azért embertársaink az alsó rendűek is, mi pedig nem vagyunk braminok, hogy már csak beszélni is a' páriák nyelvén, undokság volna előttünk, sőt inkább a' korszellem a' köznépet magunkhoz emelni parancsolja, nem pedig eltaszítani magunktól. Aztán hisz volt idő, midőn a' magyar úrfi és úrhölgy magyarul is szégyelt beszélni, 's a' magyar magasabb körökben Schiller és Voltaire nyelve hangzott 's az emberrel csaknem elhitették, hogy Szászországban vagy Frankhonban van inkább, mint Magyarországon, és az fájt akkor az igaz magyarnak” [5].

JANCZOVICS ISTVÁN a fentieket magyar-szláv szótárának előszavában írta, melynek elkészítésével az Akadémia bízta meg. Az erről szóló akadémiai megbízólevélben, melyet Toldy Ferenc még mint Schedel Ferenc írt alá, a szótár elkészítésének fő célját illetően a következő megállapítás szerepel: „E' szótár készítésénél fő tekintet az legyen, hogy a magyarországi tótokat a' magyar nyelv tanulásában segítse, ennél fogva abba a' lehetőségig minden — hazánk bármely tót nyelvű részeiben divatozó — tót szó felvétessék” [6].

Az akadémiai megbízólevél szerint, melynek szövegét egyébként egész terjedelmében a szóban forgó szótár elején a közönség is olvashatta nyomtatásban, a fő cél Janczovics munkájának elkészítésénél tehát az volt, hogy ez a szótár a magyarországi szlovákokat segítse a magyar nyelv tanulásában. Arról viszont, hogy a magyarokat pedig a szlovák nyelv tanulásában segítse JANCZOVICS-nak ez a szótára, a megbízólevél nem szól semmit. A szerző azonban a maga részéről erre munkája előszavában felhívta a hazai magyar anyanyelvű közönség figyelmét.

„Így a többi közt, írta JANKOVICS, a' szláv nyelv e' Honban az, mely Kárpáttól Belgrádig, Bécestől Erdélyig van elterjedve, vagyis egész Magyar Haza területén beszéltetik: vajjon vétkezik-e bár ki is, ha azt — meg nem velve — szinte megtanulni iparkodik. Sőt sok honpolgár nagyobb hasznot látna abból, ha — midőn az olasz, francia, angol 's a' t. nyelveket nagy áldozattal veri fejébe, az alatt hazájában élő nyelveket tanulna inkább. — Jelen szótárom — melyet a' M. T. Társaság megbízásából volt szerencsém megszerkeszteni — mind a' mellett hogy fő czélja az, miszerint a' szláv ajkúaknak, a' magyar nyelv megtanulásában segédeszközül szolgáljon: egyszersmind segédeszközül szolgálанд azon Magyaroknak is, ki a' szláv nyelvet megtanulni óhajtaná”[7].

Abban az időben, amikor Jancsovcics e sorokat írta, az idegen nyelvek közül a francia nyelv iránt mutatkozott fokozottabb érdeklődés az országban. Erre mutat rá FÉNYES ELEK néhány évvel Jancsovcics szótárának megjelenése előtt, amikor a délvidéki francia telepesekről megállapította, hogy „a' gallusok nyelve nemsokára megszűnik hazánkban köznép nyelve lenni; hanem annyival nagyobb divatba jön ez az úri rendnél” [8].

Mint hogy a hazai szláv nemzetiségű népek nyelve iránt a magyar közönség részéről nem mutatkozott érdeklődés, JANCISOVICS az előszóban ismételten és különös nyomatékkal hangoztatta a „tót nyelv” megbecsülését, tanulásának fontosságát s ugyanakkor ismételten megróttá, mégpedig elég keményen, azon szlovák anyanyelvű honfitársait, akik megtagadták szlovák nemzetiségüket, szlovák anyanyelvüket. Ezzel kapcsolatosan a következőket írta:

„... becsüljétek tisztelt magyar feleim! becsüljétek sőt tanuljátok ti is tót testvéreitek nyelvét, az által hatalmasan előmozdítandjátok saját nyelvek terjesztését... Még egyszer tehát, becsüljétek és tanuljátok ti magyarok is szláv honfitársaitok nyelvét, az által mit sem veszítetek nemzetiségtekben, és meglátandjátok, hogy édes magyar nyelveketek fogja szeretni,... Eddig sokaknál francziául vagy olaszul tudni dicsőség, de tótul tudni gyalázat. Láttam már sok úrfélét, ki gyermekségében nem tudott másképp mint tótul, most, valami rangra felforgódván megtagadja magát, mert szégyenli, hogy tót, 's mint az egyszeri nagykőrösi zsirosbundás 'tud ken tótul? nem tudok hála Istennek!' nyilatkozik saját anyanyelvéről”[9].

A szláv nyelvek tanulását illetően JANCISOVICS ilyen képet tár elénk szótárának megjelenése idején vagyis 1848-ban. Azonban már abban az időben is, sőt azt megelőzően, voltak a magyarság körében olyanok, ha kevesen is még, akik a szláv nyelvek ismeretének fontosságot tulajdonítva azokat elsajátították. Ezek közé tartozott Kazinczy Ferenc unokaöccse, Kazinczy Gábor, aki eperjesi diákkorában tanult szláv nyelveket, és az ő nevéhez fűződik az első magyar nyelvű Puskin-fordítás megjelenése 1844-ben [10].

Az orosz nyelv tanulásának gondolata Magyarországon a múlt század második felében kezdett figyelemre méltó mértékben jelentkezni. Ebben jelentős szerepet játszott az orosz irodalom egyre fokozódó magyarországi népszerűsége. A múlt század ötvenes éveitől kezdve mind több fordítás jelent meg. Ezek nemcsak az orosz irodalomra irányították mindinkább a figyelmet Magyarországon, hanem ugyanakkor az orosz nyelv elsajátítására is serkentettek. Így látott neki az orosz nyelv tanulásának ZILAHY KISS IMRE is (írói álnévén: CSERÉNYI IMRE), aki az 1866-ban Északi fény címmel megjelent kötetben szereplő irodalmi alkotások egy részét már idegen nyelv közvetítése nélkül orosz eredetiből ültette át magyar nyelvre [11]. BÉRCZY KÁROLY Puskin Anyeginjának átültetését német fordítás alapján megkezdve, az első ének lefordítása után arra az elhatározásra jutott, hogy megtanul oroszul, és az orosz nyelv ismeretének birtokában eredetiből, nem pedig másodikból fordítja le Puskin remekművét [12]. BÉRCZY Anyegin-fordítása ilyen előzmények után került 1866-ban a magyar közönség kezébe.

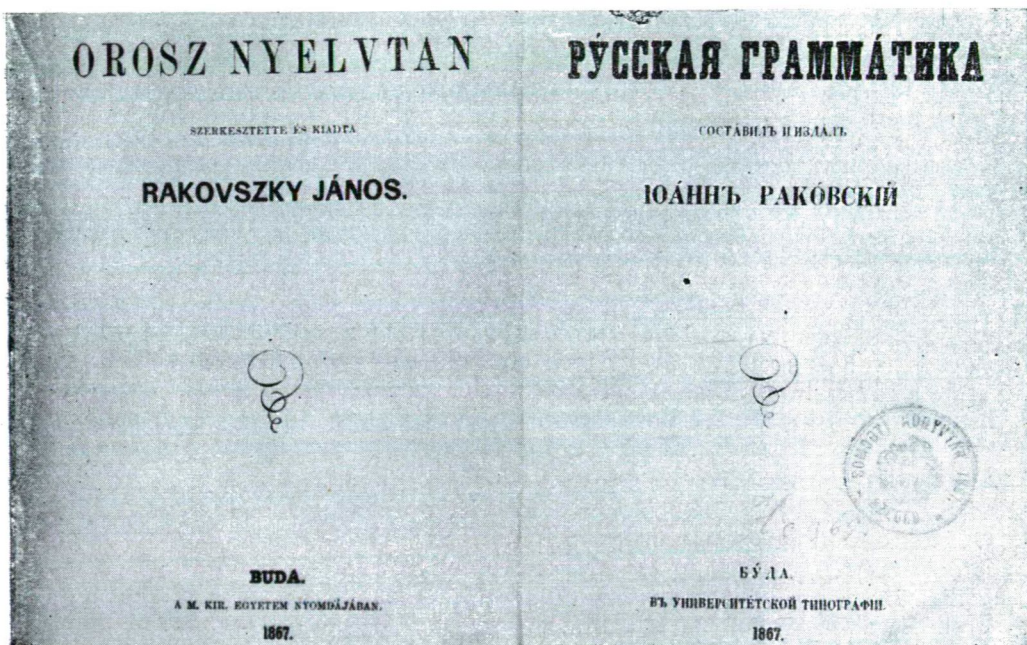
Ebben az időben az oroszul tanuló magyarok általában német vagy francia

nyelven megjelent nyelvkönyveket, ill. nyelvtanokat használtak segédeszközül az orosz nyelv tanulása során.

Az orosz nyelv elsajátításához komoly segítséget és nagy előnyt jelentett valamelyik más szláv nyelvnek ismerete. BÉRCZY KÁROLYT, aki egyébként már fiatalon jelét adta kiváló nyelvérzékének, gyermekkorában szerzett szlovák nyelvtudása segítette igen eredményesen az orosz nyelv megtanulásában [13].

Nem véletlen, hogy a múlt századnak éppen a hatvanas éveiben, amikor az orosz írók műveinek magyar fordításai egymás után láttak napvilágot, az orosz irodalom iránt általánossá vált érdeklődés közepette orosz nyelvtan megjelenésére Magyarországon is végre sor került.

Ez a munka, melynek RAKOVSZKY JÁNOS volt a szerzője, 1867-ben jelent meg Budán. Ezt megelőzően, 1850-ben, egy SZÖLLŐSY nevű katonatiszt német nyelven több nyelvnek rövidített nyelvtanát adta ki füzetalakban [14]. Ezen nyelvek között az orosz is szerepelt, melynek a nyelvtanát a szerző 67 oldalnyi terjedelemben ismertette német nyelven. RAKOVSZKY orosz nyelvtana viszont magyar nyelven jelent meg, nagyobb alakú kiadványban és nagyobb terjedelemben is [15].

Rakovszky János orosz nyelvtanának kettős belső címlapja

RAKOVSZKY JÁNOS személyére vonatkozóan elég kevés adat áll rendelkezésre. Orosz nyelvtanának megírása idején Mármaros megyének egyik kicsiny községében, Izán lelkészkedett. Hivatásával járó teendőinek ellátása mellett nagy szorgalommal foglalkozott az orosz nyelvvel és irodalommal. Ennek során határozta el magát magyar nyelvű orosz nyelvtan megírására attól a tényről indítva, hogy — amint műve előszavában írja — „a magyar tanirodalomban hiányzik még segédeszköz az orosz nyelvvel megismerkedésre”. Ezen nyelvtanának megírásán kívül tevékenyen részt vett MITRÁK SÁNDOR orosz-magyar szótára megjelenésének előkészü-

leteiben is. Felkérésre átnézte MITRÁK terjedelmes szótárának kéziratát. Emellett a szótár összeállításához saját maga gyűjtötte szóanyaggal is hozzájárult.

Orosz nyelvtanának megírásával hézagpótló munkát végzett. Amikor ennek megvalósítását a „közhaszon” érdekében célul tűzte ki maga elé, tudatában volt a reá váró nehézségeknek, és arra is számított, hogy munkája nyilván nem lesz mentes fogyatékoktól annak következtében, hogy orosz nyelvtana a magyar „tanírodalomban” első kísérletként jelenik meg. A szerző azonban nem hátrált meg a nehézségek elől, és igen alapos gondnal igyekezett a maga elé kitűzött feladatot elvégezni.

Művét több külföldi szerző nyelvtani munkáira támaszkodva írta meg. Ennek során felhasználta, amint az előszóban írja, Grecsnek, Vosztokovnak és más szerzőknek idevágó műveit. RAKOVSZKY-nak azonban ennek ellenére is számos nehézséggel kellett megküzdenie úttörő jellegű munkája során még az olyan könnyebbnek látszó esetekben is, amikor pl. egyes sajátos orosz nyelvtani fogalmaknak, ill. fogalomcsoportoknak magyar nyelven való megjelöléséről volt szó.

RAKOVSZKY munkája rendszeres nyelvtan. A szerző ezzel a művével jól használható magyar nyelvű segédkönyvet adott azok kezébe, akik Puskin nyelvét akarták megtanulni. Nagy gondnal megírt munkája bizonyos nyelvi jelenségekkel kapcsolatban gyakorlati szempontból is nem egy olyan lényeges megállapítást tartalmaz, melyeket hiába keresünk a későbbiek során Magyarországon megjelent orosz nyelvtanokban.

Az első magyar nyelvű orosz nyelvtan különösen alkalmas időben látott napvilágot, mégpedig akkor, amikor az orosz irodalom iránt már általános érdeklődés nyilvánult meg Magyarországon és az orosz nyelv ismeretének fontosságát is egyre többen kezdték felismerni a magyarság körében.

A száz évvel ezelőtt megjelent hézagpótló munkáját RAKOVSZKY a következő előszóval bocsátotta útjára:

„Folytonos haladás a tudomány minden ágában, valamint a mindinkább terjedő nemzetközi közlekedés szolgáltak a többi közt indokul arra, hogy a nyelvtudományra is komoly figyelem lőn fordítva. Úgy az egyik, mint a másik cél által indítva, hazánk tudósai is jelentékeny számú segédkönyvet szerkesztettek és adtak ki különféle nyelvek megtanulására. Azonban tudomra, a magyar tanírodalomban hiányzik még segédeszköz az orosz nyelvvel megismerkedésre, daczára annak, hogy e nyelv irodalma hontársainkra nézve sem érdektelen, mint az abból is látható, hogy a jelesebb orosz írók sok egyesműve némely magyar írók fáradságával magyarra is fordítottak, — daczára annak, hogy az orosz nyelvet oly nemzet beszéli, mely a földgömb egy roppant részén terjed el, — s végre, daczára annak, hogy e nyelv közel rokonságban áll a szláv fajok nyelvével, melyek hazánk népességének is nem jelentéktelen részét képezik. Kitölteni e hézagot a magyar irodalomban, volt jelen munkám célja. Orosz nyelvtanom szerkesztésénél a legjelesebb úgy orosz, mint idegen írók, a többi közt Grecs, Vosztokoff, Schmidt orosz nyelvtani munkáit használtam. A szabályok bővebb felvilágosítása és könnyebb emlékebevéshetése végett tapasztalt nyelvtanítók példájára nyelvtanomtól minél több nyelvtani példával, kapcsolatban magyar fordításokkal igyekeztem ellátni. Beismerem, hogy e munkámban nem kevés hiány fog találtatni, de e tekintetben szolgáljon mentségül az, hogy e munka a magyar irodalomban e nyelvtudományi szakban első kísérletkép jelenik meg. A tanult és tanuló közönség, a sok hiány daczára — reményem, — nem fogja e munkám jelentőségét a magyar irodalomban, s azon közhasznót félreismerni, melyet a szerző szem előtt tartott”.

RAKOVSZKY munkájának megjelenése után eltelt évtizedekben az orosz-magyar kapcsolatok fokozatosan erősödő és kiéleződő képe tárul eléink. Az orosz irodalom nagy alakjainak alkotásai iránt az érdeklődés állandóan növekedett. BÉRCZY Anyegin-fordítása nem sokkal a századforduló előtt már a negyedik kiadásban jelent meg. De az újabb orosz irodalom nagyjai is sorra szólaltak meg magyarul. A magyar-orosz kapcsolatok történetében jelentős ténynek számít az a körülmény, hogy 1867 után megnövekedett azoknak a magyaroknak száma, kik különböző

céllal Oroszországban tettek utazást [16]. A magyar utazók között nem egy olyan akadt, aki hosszabb ideig vagy többször is megfordult Oroszország földjén. Ez utóbbiak közé tartozott THALLÓCZY LAJOS, aki oroszországi tapasztalatai alapján a következőket ajánlotta az ifjúság figyelmébe: „Vesse magát fiatalságunk az orosz világ egyes részletkérdéseinek a tanulmányozására, lássa meg az eredetét s jót ott is. Négy-öt értelmes fiatalember évenként nagyon sok hasznosat tanulhat s láthat ott” [17].

Más területeken is létesültek kapcsolatok [18]. Ezek közül az első világháború kitöréséig a tudományos kapcsolatok területén mutatkozott különösképpen jelentős előrehaladás.

A magyar-orosz kapcsolatok erősen felfelé ívelő alakulásáról jellemzően tanúskodott az a tény, amelyre DOLMÁNYOS ISTVÁN mutatott rá a következőket állapítva meg: „Csupán a XX. század első öt esztendejében — a Kozocsa-féle bibliográfia tanúsága szerint — megközelítően annyi orosz munka és annyi orosz művet ismertető cikk került ki a magyar nyomdákából, mint amennyi az egész XIX. század folyamán!” [19].

Az orosz művelődés magyarországi térhódítása során az orosz nyelv iránt szintén fokozódott az érdeklődés a magyarság körében. Világosan tanúskodik erről az orosz nyelvtani és szótári szakirodalmunk alakulása. 1888-ban három orosz nyelvtan jelent meg Magyarországon. RAKOVSKYNak még 1867-ben kiadott munkája ekkor új kiadásban és módosított címmel került a közönség kezébe. A mű — amint az a címlap szövegéből kitűnik — abban az időben nemcsak magán-, hanem már „tanodai” használatra is számított [20]. Ugyanebben az évben jelent meg ASBÓTH OSZKÁRTól és SZABÓ ENDRÉtől is orosz nyelvtan [21].

ASBÓTH OSZKÁR, a hazai szlavisztika megalapozója, orosz nyelvtanának megjelenése idején a szláv nyelvészet nyilvánosan rendkívüli tanára volt a budapesti tudományegyetemen. Minthogy abban az időben a magyar közvélemény az orosz nyelvet ún. „nehéz” nyelvnek tartotta, ezért ASBÓTH is, miként SZABÓ ENDRE, ezt a hiedelmet a saját példájára való hivatkozással igyekezett eloszlatni, amikor nyelvtanának előszavában az orosz nyelv tanulására való buzdításként a következőket írta: „Én mindezekben a sajátságos nehézségeken valaha magam végig küzdöttem, nem ismerve egy szláv nyelvet, tanító nélkül kezdtem az orosz nyelvvel foglalkozni. Azután több mint tíz évig tanítottam erre a nyelvre megint csak olyanokat, akik előtt mindaz, a mi az orosz nyelvet nehézzé teszi, merően új volt”. SZABÓ ENDRE ugyancsak saját magát hozva fel például cáfolta munkája előszavában az orosz nyelv „legyőzhetetlen” voltáról elterjedt hiedelmet.

1888 fordulópontot jelentett az orosz nyelv elsajátítására szolgáló magyar nyelvű segédkönyvek kiadása terén. RAKOVSKY JÁNOS, ASBÓTH OSZKÁR és SZABÓ ENDRE munkáihoz a későbbiek során újabbak csatlakoztak. A ROZSNYAI KÁROLY kiadásában 1900-ban megjelent népszerű „gyors nyelvmesterek” között természetesen az orosz is szerepelt. A „Rozsnyai Nagy nyelvtanai” sorozatban, melyet a kiadó a „Világnyelveknek magán úton való könnyű elsajátítására” jelentetett meg, az orosz nyelvtan MUNKÁCSY MIHÁLY nevű szerző tollából került kiadásra.

Az eddig említett nyelvtanok mellett igen jól használható orosz-magyar szótár állt a magyar közönség rendelkezésére. A munka, melynek MITRÁK SÁNDOR volt a szerzője, sajnálatosképpen hosszabb ideig kinyomatlanul kéziratban maradt és csak 1881-ben jelent meg a szerző kiadásában [22]. MITRÁKNak ez az újabb kiadást is megért orosz-magyar szótára mellől azonban, Pallas Nagy Lexikona közlésével ellentétben, évtizedekig hiányzott a magyar-orosz rész, mely anyagi eszközök

hiányában csak 1922-ben került kiadásra Ungvárott [23]. Ennek is MITRÁK SÁNDOR volt a szerzője.

Ebben a még nem olyan gazdag, de biztatóan fejlődő „tanírodalomban” is elég korán feltűntek az első világháború baljóslatú előjelei olyan művek megjelenésével, melyeknek megírását már merőben más szándékok diktálták, mint pl. annak idején RAKOVSKY orosz nyelvtanát. Az egyébként haladó felfogású SZABÓ ENDRE, aki éppen katonai vonatkozású hasonlattal vezette be nyelvtanát, említést is tett az Oroszország elleni háborúval kapcsolatos „közhit”-ről, amikor munkája előszavában a következőket írta: „Az orosz nyelv a közvéleményben egészen olyan, mint az orosz hadsereg: ezt is, azt is legyőzhetetlennek tartják. Pedig ha — a közhit szerint — egyszer meg kell mérkőznünk az orosz hadsereggel, meg kell verekednünk az orosz nyelvvel is”. Szerinte a katonáknak is már régen meg kellett volna ismerkedniük az orosz nyelvvel. Alig telt el néhány év és 1893-ban már meg is jelent HORN ÖDÖNTŐL a Rövid katonai orosz nyelvtan c. munka [24], melynek második kiadására már a következő évben sor került. Katonai használatra készült a BODICZKY DEZSŐ által összeállított zsebkönyv is [25].

A múlt század vége felé az orosz nyelv iránt a magyar közönség körében megnyilvánult érdeklődés biztatóan kezdett alakulni. Ez azonban, sajnos, nem öltött szélesebb arányokat. Pedig nem volt hiány intő szóban. A múlt század végén is elhangzottak olyan figyelmeztetések, melyek a szláv nyelvek tanulásának elhanyagolásából eredő igen káros következményekre hívták fel a figyelmet. A századforduló előestéjén, 1897-ben, a román MOLDOVÁN GERGELY is ezekre figyelmeztetett, amikor a korabeli fiatal magyar generáció arculatát megrajzolta. „A fiatal nemzedék, írta MOLDOVÁN, elég különös, mindenfélére ráadja a fejét; távol eső cseremiz tudománnyal imponál; messze fekvő járatlan utakon törtet előre; de nem hadja magát reá venni egy kis román nyelv-, meg egy kis cyrill-betű tudományra, hogy az orra előtt levő népet, a mellyel a magyarnak annyi érintkezése volt s a jövőben még több lesz, valójában megismerhesse” [26]. Nem lesz érdektelen megemlíteni, hogy jó három évtized múlva, 1931-ben, KNEZSA ISTVÁN is felemlelte szavát a szláv nyelvekkel kapcsolatosan mutatkozó nemtörődömség ellen, és azt igen éles szavakkal bélyegezte meg [27].

RAKOVSKY JÁNOS is nem ok nélkül célzott nyelvtanának fentebb idézett előszavában az orosz nyelv ismeretének fontosságára. Az orosz irodalom iránt a 60-as években már általános érdeklődés nyilvánult meg, az orosz nyelv tanulása terén azonban BÉRCZY KÁROLYHOZ és ZILAHY KISS IMRÉHEZ hasonló kortársak kevesen voltak a magyarság soraiban. Az első, magyar nyelven írt orosz nyelvtan megjelenésének századik évfordulóján nagy megbecsüléssel tekintünk és emlékezünk a mű szerzőjére, aki annak idején a különböző nehézségek elől meg nem hátrálva írta meg orosz nyelvtanát, hogy magyar nyelvű segédkönyvvel nyújtson segítséget „hontársainak” az orosz nyelv elsajátításához s annak révén az orosz nép és az orosz művelődés közvetlenebb megismeréséhez.

JEGYZETEK

[1] RAKOVSKY JÁNOS, Orosz nyelvtan. Buda, 1867.

[2] ABONYI LAJOS, Abony története (kéziratban). 213/a.

[3] Szegedi Állami Levéltár, Megyehatósági elnöki iratok. 1852, 38.

[4] ABONYI LAJOS, Emlékek. Budapest, 1907. 185.

[5] JANCZOVICS ISTVÁN, Új magyar-szláv és szláv-magyar szótár. Szarvas, 1848. I./XIII.

[6] Uo. V.

[7] Uo. VIII.

- [8] FÉNYES ELEK, Magyarország statisztikája. Pest, 1842—1843. I, 79—80.
- [9] JANCZOVICS i.m. XIV—XV.
- [10] KOVÁCS ENDRE, Puskin és a magyar társadalom. (Magyar-orosz történelmi kapcsolatok. Budapest, 1956. 178.)
- [11] Uo. 190.
- [12] Uo. 192.
- [13] Magyar-orosz történelmi kapcsolatok 192.
- [14] JOH. NEP. V. SZÖLLÖSY, Sprachlehre um nach Ollendorff's Methode mittelst Selbsunterricht stb. Klausenburg, 1850.
- [15] RAKOVSKYKYNAL ezzel a munkájával kapcsolatban két régebbi magyar lexikonban néhány téves adat szerepel. A Pallas-lexikon XIII. kötete szerint, melyet 1896-ben adtak ki, a szerző utóneve: István. A Révai-lexikon XIV. kötete, mely 1916-ban jelent meg, helyesen közli ugyan a szerző utónevét, a mű megjelenési helyéül és idejéül azonban ugyanazt mondja, ami a Pallas-lexikon fent említett kötetében olvasható: „Ungvár, 1860”. A Pallas-lexikon tévedett, amikor Rakovszky János helyett Rakovszky Istvánt tette meg a szóban forgó orosz nyelvtan szerzőjévé. A PETRIK GÉZA által összeállított bibliográfiai munkában RAKOVSKZY ISTVÁN nevű szerző is szerepel, de nem olyan jellegű munkával, mint RAKOVSKZY JÁNOS. Ez utóbbinak műve, amint ezen dolgozatban közölt kettős belső címlapon is olvasható, 1867-ben Budán jelent meg. Petrik is ennek megfelelően közli az adatokat említett bibliográfiájában. Hasonlóképpen nem tesz említést a mű korábbi kiadásáról az Irodalmi Értesítő című folyóirat 1888. évi 11. számában RAKOVSKZY JÁNOS orosz nyelvtanának új kiadása alkalmából megjelent ismertetés szerzője sem, aki RAKOVSKZY munkáját méltatva a következőket írta: „SZABÓ ENDRE és ASBÓTH OSZKÁR orosz nyelvtanai után jelenik meg ugyan az előttünk fekvő kézikönyv, de keletkezési idejére nézve mindkettőnél régibb, mert RAKOVSKZY JÁNOS még 1867-ben megírta, s elkészülésének idejében az egyetlen magyar segédkönyv volt az orosz nyelv megtanulására.” RAKOVSKZY munkája új kiadásban és módosított címmel 1888-ban valóban Ungvárról jelent meg, de évszám feltüntetése nélkül. Erről a kiadásról azonban sem a Pallas-, sem a Révai-lexikon nem tesz említést. Bizonyára nem lesz fölösleges mellékesen arra is rámutatni, hogy az említett két lexikonban az adatközlés MITRÁK SÁNDORNAL vagy utónevével vagy orosz-magyar szótárával kapcsolatosan szintén nem kifogástalan.
- [16] NIEDERHAUSER EMIL, Magyar utazók Oroszországban a XIX. században. Magyar-orosz történelmi kapcsolatok 133, 135.
- [17] Uo. 137.
- [18] DOLMÁNYOS ISTVÁN, Haladó magyar-orosz művelődési kapcsolatok a századforduló idején. Magyar-orosz történelmi kapcsolatok 256—9, 269—83.
- [19] Uo. 284.
- [20] Gyakorlati orosz nyelvtan, mely szerint orosz nyelven olvasni, írni és beszélni a legrövidebb idő alatt megtanulhatni. Tanodai és magánhasználatra írta RAKOVSKZY JÁNOS. Ungvár, é. n.
- [21] ASBÓTH OSZKÁR, Rövid gyakorlati orosz nyelvtan. Budapest, 1888.; SZABÓ ENDRE, Zsebbe való orosz nyelvtan. Budapest, 1888.
- [22] MITRÁK SÁNDOR, Orosz-magyar szótár. Ungvár, 1881.
- [23] MITRÁK SÁNDOR, Magyar-orosz szótár. Uzsgorod, 1922.
- [24] HORN ÖDÖN, Rövid katonai orosz nyelvtan. Magyar-orosz és orosz-magyar szótárral. Budapest, 1893.
- [25] BODICZKY DEZSŐ, Orosz zsebkönyv katonai használatra. Budapest, 1900.
- [26] Századok XXXI, 45.
- [27] KNIEZSA ISTVÁN, A szláv tudományos élet és a magyarság. (Jancsó Benedek Emlékkönyv.) Budapest, 1931. 341.

К СТОЛЕТИЮ ПОЯВЛЕНИЯ РУССКОЙ ГРАММАТИКИ В ВЕНГРИИ

Л. Палашти

В первой половине 19-го века значение знания славянских языков среди венгров опознавали лишь немногие. Серьёзный интерес к русскому языку проявился во второй половине прошлого века. В этом значительную роль сыграла та усиливающаяся популярность русской литературы в Венгрии, которая в 60-ые годы уже приняла всеобщий характер. В это время, в 1867-ом году вышла в Венгрии первая, написанная на венгерском языке, русская грамматика, работы Яноша Раковски. В последующих десятилетиях после появления этой работы в процессе дальнейшего распространения русской культуры в Венгрии, возрос интерес и к русскому языку особенно в 1880-ых годах. В это время, в 1888-ом году вышло и второе издание грам-

матики Раковски. В этом же году вышла и маленькая практическая русская грамматика Оскара Ашбота, основателя венгерской славистики и в частности исследования русского языкознания в Венгрии. Рост интереса к русскому языку ясно отражался в русской грамматической и лексикографической литературе в Венгрии, но Первая Мировая война прервала мирное развитие венгеро-русских связей.

ZUM ZENTENARIUM DES ERSCHEINENS EINER RUSSISCHEN GRAMMATIK IN UNGARN

Von L. Palásti

In der ersten Hälfte des XIX. Jahrhunderts wurde die Wichtigkeit der Kenntnis slawischer Sprachen im Kreise des Ungartums nur von wenigen erkannt. Erst nach der Mitte des Jahrhunderts begann ein ernsteres Interesse für die russische Sprache aufzutreten. Eine bedeutende Rolle spielte hierin die ständig zunehmende Beliebtheit der russischen Literatur in Ungarn, die in den sechziger Jahren bereits allgemein wurde. Zu dieser Zeit, in 1967, erschien in Ungarn die erste, in ungarischer Sprache geschriebene russische Grammatik aus der Feder von János Rakovszky. In den Jahrzehnten nach dem Erscheinen dieses Werkes, mit der weiteren Verbreitung der russischen Kultur in Ungarn, nahm auch das Interesse für die russische Sprache zu und nahm besonders in den achtziger Jahren grössere Masstäbe an. In dieser Zeit, in 1888 kam es auch zu einer zweiten Auflage von Rakovszkys Grammatik. In demselben Jahre erschien auch die kurze praktische russische Grammatik von Oszkár Asbóth, dem Begründer der Slawistik und im besonderen der russischen sprachwissenschaftlichen Forschungen in Ungarn. Die Entwicklung des Interesses für die russische Sprache spiegelte sich deutlich in der grammatischen und lexikalischen Fachliteratur der russischen Sprache, doch wurde die friedliche Entwicklung der ungarisch-russischen Beziehungen durch den ersten Weltkrieg unterbrochen.